

Հակոբի և Եղան չորս գաստաներին կառնալով
հինգերորդ գաստանները:

ԴԷՐԵՆԻՒՅ մեջ գրում են որ փետրվարի
18-ին այդ քաղաքի հայ թատերականները ներ-
կայացրին «Բեկետի» կինո և «Փարիզի կոչկակար»
պիկեսները: Ներկայացումն շատ աջող եղավ: Դե-
րեյում թատերական գործը առաջ տանելու վրա
կանայք առելի են հոգում քան թէ աղանդակի-
թղթակիցը մեծ շնորհակալություն և յայտնում
տրեկին Աստուածատու բանային և Գրիգորեանց ու
Ասապեանց օրհորներին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԿՈՒՄ

Անգլիական պատգամաւորների ժողո-
վում, մարտի 3-ին, իրանդիայում
գնեք պահպանելու մասին առաջարկված
քվիլի երկրորդ ընկերացանութիւնն էր
կատարում: Գրագետներն ոգևորված ծափա-
հարութիւններով ողջունեցին, որովհետեւ
նա բաւական ժամանակ չէր յաճախում
նիստերին հիւանդութեան պատճառով: Իր-
յանդական պատգամաւոր Դիլլան յարանկից
ներքին գործերի մինիստր Լարիօտի վրա,
մեղադրելով նրան այն բանի մէջ, որ նա
«ցած կերպով» վիրաւորեց իր անձնական
բարեկամ Զոն Կէֆին: Դիլլան մի և նայն
ժամանակ կրկնեց իր խորհուրդը իրանդա-
ցիներին՝ զինուորիկ, աւելացնելով, որ եթէ
կենդանութեամբ լինէր, տարածաշրջան
պատերազմի նրանց, ով որ կը համարակի
փարձված հողից դրան արտաքին: Իրան-
դացիների հետ այնպէս փառ են փարձում,
որ նրանք պէտք է զինուորված ապստամբ-
վին, եթէ որ միջոցներ ունենային, բայց
դժբաղդաբար միջոցներ չունեն:

Սպիկերը կարգի հրաւիրեց Դիլլանին,
ասելով որ նա քանդում է պարլամենտա-
կան կարգերը, քարոզելով ներքին պատե-
րազմ: Դիլլան յետ առաւ իր խօսքերը: Մի-
նիստը Լարիօտ ժողովի ուշադրութիւնը
գործից լիզայի քարոզած մտքերի վրա:
Անգլիան այժմ հասկանում է, աւելացրեց
նա, որ լիզան քարոզում է պետական գա-
ւաճանութիւն և պաշտութիւն: Գիլի մի
բանի անգամ կարգի հրաւիրեց նա:

Նույն 1834 թ., հաստատում է, թէ ինքն անել
է Արմալի աւերակները և այն բնութեւնը, որի
վրա լինում է եղել քաղաքը: Այդ աւերակները
են— կիսաքանդ ամրոց, կառուցման նկար-
ներ և մի քանի բնակարաններ: Իսկ երեւի նայա-
վելով Սէն-Մարտին և Սէն-Մարտին օւրի-
անը և ցայտալից Արմալի, այնպէս որ չեն
մանր արդարացի գործունեք և յայտնում այն
ապրելակները, որ նկատելի է Դիլլանին
և Արմալիի նշանակած անգլիկ մէջ: Վերջինի
տակով Արմալիի եղել է աւելի արեւմտե-
ր: Արմալիի մի փոքր հարաւ՝ Արմալի աջ
ափի վրա: Միւս կողմից՝ Անգլիական 5 վերա-
սանց քաղաքը և Արմալիի յայտնի աշխար-
հազարան բաւարար մասանը համապէս են
Դիլլանի ցայտալից նկարին, նշանակելով
Արմալիի տեղը Շարմալի, Կարգուգուլի և
Կուզուգուլի (?) մէջ: Արմալի ձախ ափի
վրա Արմալի երեւում է, որ Արմալիի մաս-
անց պէտք է աշխարհը Արմալիի տեղը հաս-
տատ որպէս և յետոյ արդէն իշխանութեանը
և զանազան նուախանքներ հետադարձ:

Կանոն անելով Արմալի (նմանաբար) անգլի
անցնում է մի հարկ, կրաքար գաւառաւոր,
կենտեւ բլրակներով ծածկած, որոնք, որ Ար-
մալիի կարծիքով, (մի և նայն նկատել է և
Դիլլան) անշուշտ գոյացել են հրաբուխ փ-
ռուկներից: Շարմալի, Կարգուգուլի և Կուզու-
գուլի գիւղերի մէջ գտնված բլուրը, ինչպէս
տեսնել, ունի զանազան աւերակների բնորո-
նք: Այդ բլուրը շրջապատւած է 4 կամ 5 շարք
պատերով: Պատերը՝ արտաքին կողմից— շինված
են անպին քարակուսի քարերից, կանոնաւոր

համար, որ նա մեղադրում էր Լարիօտին
սուտ խօսելու մէջ: Բանը նրանով վերջա-
ցաւ, որ սպիկեր գրեց նրան խօսելու իրա-
ւունքից նստի մնացած ժամանակը, նախա-
գահի իշխանութեանը չը հնազանդվելու
պատճառով: Այդ վճիռը հաստատվեցաւ
233 ձայների մեծամասնութեամբ 15-ի գէմ:

ԹԻԻՐԵԻՒ

«Բէյաթի» ընկերութեանը հետագրում
են Կ. Պոլսից հետեւելու: Պոլսի փրագաւան-
լուց յետոյ կան շաղկապներ առաջին անգամ
տեսնվեցաւ սուլթանի հետ, ասաց, որ խա-
ղաղութիւնը պահպանելու համար անհրա-
ժեշտ է բաւականացնել Բաւաստանի պա-
հաններին: Սուլթանը հիմաւոր համարե-
լով գերմանական զեւպանի առաջարկութիւն-
ները, խոստացաւ հաղորդել զեւպաններին
այն նոր սահմանագիծը, որ Թիւրքիան կարող
է ընդունել: Արտաքին գործերի մինիստր
Արմալի-փաշա ինքը պէտք է յայտնէր զեւ-
պաններին նոր սահմանագիծը, բայց մի-
շէ այժմ նա չէ այցելել պետութիւնների
ներկայացուցիչներին: Թիւրքաց մինիստրե-
րի խորհուրդը զեւ ևս ոչինչ վճիռ չէ կայաց-
րել յոյն-թիւրքական սահմանների վերա-
բերութեամբ: Պետութիւնների ներկայա-
ցուցիչները այն կարծիքի են, որ գործը
կարող էր խաղաղ վարձան ստանալ, եթէ
Անգլիան զարմ գնէր իր բոլոր ազդեցու-
թիւնը Բաւաստանի վրա և յետ պահէր
նրան պատերազմական գործողութիւնների
սկսելուց: Այստեղ լուր է տարածված, որ
Կերմանիան մտադիր է առաջարկել Սպա-
նիայի մասնակցութիւնը, եթէ մի նոր կոն-
ֆերենցիա հարկաւոր լինի յոյն-թիւրքա-
կան վեճը լուծելու համար:

Կ. Պոլսից գրում են «Polit. Corresp.»
լրագրին: Կեւպանների խորհուրդները լի-
նում են իտալական զեւպանատան մէջ:
Առաջին ժողովի ժամանակ զեւպանները
հաղորդեցին միմեանց այն հրահանգները,
որոնց համեմատ նրանք պէտք է գործէին:
Յայտնվեցաւ, որ այդ հրահանգները միա-
տեսակ էին և զանազան ձեւով խորացրված:
Դրանց համեմատ զեւպանները ներկայա-
րին Բ. Դրանը իրանց գրութիւնները, որոնց

չարած և հարկ տալով, բայց այդ քաղաքը այն-
պէս են միտցրած միմեանց նետ, որ նրանց
մէջ մեծ է երկու մասի հաստատութեանը խա-
ղաղական միջոց—այնպէս, ինչպէս առաջա-
րակ լինում են այժմ Անգլիական շատ քա-
ղաքների տները: Ներքին կողմից պատերի չին-
ուածքը մի և նայն է, միայն քարերի տա-
րածքը աւելի անհոգութեամբ է կատարւած:
Այդ արտաքին և ներքին պատերի մէջ լցրած
է կրակ, առաջով և ցարժած Արմալի յատակից
բերած մանր քարերով: Հին այտուցն է, որ
Դիլլան և Արմալի է անուանում և որ քարե-
վում է ցամաքած Արմալի 1 1/2 վերստ, Արմալի
5 վերստ և 1/2 վերստից 25 վերստ հեռաւորա-
ւեամբ: Բայց ինչպէս են, որ այս պատերը
համեմատաբար նոր չինուածք են, արդեն
որ Արմալիների անելով, նրա ժամանակները (թէ
յայնք, թէ հաւանաբար) և թէ շատ արեւելեան
ազգիքը) պատերը չինում էին առհասարակ
առանց մէջը (ցնելու)՝ միայն երկու կողմից
(ներքին ու արտին) ամրացնէր քարեր շարելով,
իսկ մէջը լցրած պատերը սկսան երկել միայն
2-որդ դարում Գրիտտայից յետոյ: Արմալի
յետոյ կան Արմալիի փորում է բլուրի ստա-
րաւոր Բայանի է, որ՝ թէ քաղաքները զանա-
զան պատճառներից քանդվում կործանվում են,
երբեմն էլ բուրբուխներ ծածկվում: Կարալի վի-
ժումից (ինչպէս խոստովանում Պոլսի և շէ-
քուլանում քաղաքները), բայց քաղաքը եր-
բէր չէ կարող անհետանալ, կորչել այնպէս, որ
նրանից հետք չը մնայ: Այդ բոլոր կործանիչ
պատճառներից յետոյ զարեւել մեծ են նը-
շաններ, նշայներ—երբեմն ամրացնէ շարք իշա-

րովանդակութիւնը մտաւորապէս հետե-
ւեայն է: Պետութիւնները յոյս են յայտնում,
որ թիւրքաց կառավարութիւնը կը պահ-
պանի իր խոստմունքը և պատերազմական
գործողութիւններ չի սկսի Բաւաստանի
դէմ: Գրութիւնների մէջ ասված է, թէ
պետութիւնները ի նկատի ունենալով, որ
Բ. Դրանը գիշուհներ կան Բաւաստանին,
յանձնեցին իրանց զեւպաններին բանակ-
ցել Բ. Դրան յետ և նպաստել յոյն-թիւր-
քական վեճի խաղաղութեամբ վերջանա-
լուն:

Այդ գրութիւնները Բ. Դրանը յանձնե-
լուց յետոյ, զեւպանները գիւնեցին իրանց
պետութիւններին խնդրելով, որ նրանք բա-
լըր միջոցներ գործ գնեն, որպէս զի Բա-
ւաստանը պատերազմական գործողութիւն-
ներ չը սկսի: Այդ խնդրերը անհրաժեշտ
գարնաւ, որովհետեւ Բաւաստանը ծառայու-
թեան հրաւիրեց պահեստի գործերին: Բա-
ցի այդ սուլթանի պալատի մէջ պատերազ-
մական մի խորհուրդ կայացաւ, որ, գործին
պատերազմական տեսակետից նայելով, վրձ-
ուեց աւելի գիշուհներ շանել, քան թէ
խոստացված էր հոկտեմբերի 3-ի շրջաբե-
րակների մէջ: Կ. Պոլսի մէջ պատերազմա-
կան պատրաստութիւններ են տեսնվում և
զրանք աւելի մեծ չափով են կատարվում,
քան թէ հաս-թիւրքական պատերազմից
առաջ, որովհետեւ թիւրքերը այն կարծիքի
են, որ նոր պատերազմին պետութիւնները
կը միջամեն և Թիւրքիան պէտք է պատ-
րաստ լինի Դրամական պալատութիւնը
արգելք է դնում պատերազմական պատ-
րաստութիւններին Շատ սեղերից հաղոր-
ւում են, որ պատերազմական պաշարներով
բնակաւորված նաւերը անկարող են հեռա-
նալ նուահանգիստներից քարածուխի պա-
հասութեան պատճառով: Ամբիկայի զինա-
գործարաններին մեծ պատուէրներ են տը-
ւած: Այլ թէ միայն թիւրք զենեակները,
այլ և զանազան զեւպանատաների պատե-
րազմական գործակալները այն կարծիքի են,
որ թիւրքաց զորքերը ամեն բանով գերա-
զանցում են յաւանիստ գործերին: Թիւրքաց
կառավարութիւնը մտադիր է Լիզիոսի և
Թէսալիայի մէջ եղած իր զորքերի թիւը
հասցնել 110,000: Այս հանգամանքները ի

տակարանների բուրբուխներ անկող—մեծ են նը-
խարներ անցած զնայած կենդանի, անցած գնա-
ցած արեւնոսի ու հարաւարաւորութեան: Այդ
նշաններն ու նշայներ պահողը՝ հաշ է, որ մի
քանի արշին կամ սաճեն խորութեան մէջ ամ-
փոփում է ամեն բան: Հողի այդ խնկ շերտը,
որ մաղկանները կ'աւելան և կ'ան չեն
են անուանում, ձեռք է զարկում Արմալի
նկատագրաւ: Կալուստրական շերտը այտուց՝
ինչպէս յայտնվեցաւ՝ 4 1/2 արշինաւալ է, կ'անը
բայ է անում պատեր, պարիսպներ, թանկեր—
առանց մի նշանակութեան մոտաւորութեան հա-
մար, մինչև անգամ այտուց գուր է գոյիս
բրտաթ մի ամրացնէ խոնավ՝ հարեւաւոր կաւ
ամաններով (լոգուլներով), բայց գրեւոր թու-
րեքան չինած են նոր ձեւով ու հաշվով, ա-
ռանց որ և է մեծութեան նշանի կամ անհար-
կութեան: Թողնելով այս բոլորը և նրա ստա-
րաւոր՝ Արմալի իր նկատագրութիւնները տե-
ղափոխում է մասնակց քարերութեան վրա, և
արդար՝ այտուցից նա հանում է մի քանի ի-
րեղեններ, որոնք ապացոյց են խորին մեծութեան
—որեւան՝ քարեղեն զենքեր, քարե զանակներ
և այլն—ամենաշին ձեւերով: Չը բաւականանալով
այս մի քանի կտոր նախապատմական իշխանա-
կների բնակարանով, կ'անը սկսում է հետազոտել
զատաւորաբար, որը՝ ինչպէս վերք իշխած էր՝
ծածկված է հրաբուխի վրձման անխնայ: Այդ
անխնայ կամ մոխիրը շատ հզաւաւ է հողի պա-
րարտութեան համար և անգաղի բնակիչները
հաւանաւալով այդ, ժողովում են ամանում են ի-
րանց արտերը պարարտացնելու: Այստեղ կամ
որ՝ կուլտուրական շերտը քննելու համար փա-

նկատի առնելով, շատերը կարծում են, որ
զեւպանները բանակցութիւնների ժամանակ
մեծ զգուշութիւններ կը հանգրգան:

ՆԱՍԱԿ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻՑ

Բերլին, փետրվարի 26

Այս տարի ևս մեղաւոր եմ «Մշակի» առջեւ,
որ առաջին երկու ամիսների ընթացքում միայն
մի թղթակցութիւն կարողացաւ ուղարկել:
Պատճառն այն է որ շատ գրողներ էի, Բադի
ապրաւական աշխատանքներից, զբաղված եմ այ-
ժմ Արմալիան քարերի ժողովածուի հետ:
Գտնելով ու որոշելով և ուրիշ կողմից իմ աշա-
կերանների մասնակցութեամբ մի քանի նոր նե-
ստգոտութիւններ ենք անում, որոնց մասին իմ
լարարատորիայից չուտով հրատարակվելու է մի
շարք բրոշյուրների: Այդ բոլորը ինձանից շատ
ժամանակ է խլում:

Այսօր ունեմ մի քանի լուրեր հաղորդելու,
բայց նախ իմ ուրախութեամբ եմ յայտնում
«Մշակի» այս տարւոյ աջողութեան համար:
Ուրեմն «Մշակը» երկու ամսոյ տարապրա-
թիւնից յետոյ հասել է այս տարի բաժանորդ-
ների այն թիւին, որին հասել էր անցեալ գրիլի
ամբողջ տարւոյ ընթացքում: Նա, ուրեմն, հա-
տատ նիւթի վրա է կանգնած, նա անհրաժե-
տութիւն է ձանաչված, նա որդան է գտնում
հասարակութեան այն մասի, որ զեղի առաջ է
ձգում, որին պատկանում է ապագան:

Վերջին ժամանակները Բերլինի այլ և այլ
շրջաններում եւս առիթ ունեցաւ ծանոթանալ մի
քանի անձնիքների հետ, որոնք նշանաւոր են
այտուղի թէ գիտութեան և թէ քաղաքական
կենտրոնի մէջ: Մանաւանց զեր են խաղաղ
հրեական հարցի մէջ: Կալիստան, իմ կողմից
էլ, մի քանի ընդհանուր գծերով ծանոթանալ
ընկերացուներին այդ անձնաւորութիւնների հետ:

Առաջինն է պատգամաւոր Հենդլ (Händl)
որ մանաւանդ այդ վերջին ժամանակ նշա-
վեցաւ իրեն հակամարտական շարժման հակա-
ակարդ և հրեաների իրաւունքների պաշտպան:
Նա իր քողարով պարզամտութիւն մէջ ամբողջ
կառավարութեանը քաղաքական յայտնել այն դի-
քը, որ նա պիտի բուն հակահրեական շար-
ժման աջը: Հենդլ շատ խիստ կերպով է զը-
նազատում կառավարութեան կողմից բան
չէլոք դիքը, բայց մանաւանդ հրեաների իր-
ւունքների թշնամիներին:

Երկրորդ անձնաւորութիւնն է յայտնի քանի-
ացի Բրանդէս (Brandes) որ ինքն հրեա է և
որ պաշտպանական քողարդ: Հակահրեակցի
անտեսելի յարակուսների ենթադրվեցաւ իր
զատաւոր ուղղութեան առիթով, Բրանդէ

րել է տալիս մի անգլիկ փոս 3—4 սաճեն եր-
կայնութեամբ, 8 արշին լայնութեամբ և 3 ար-
շին խորութեամբ և զէմ է առնում ցամաքած
գետի յատակի, որ հաւանական է Արմալի մի-
գերից մէկինը լինելու է, բայց արանից նա
չինչ չէ գտնում: Բայց գործնաւոր բաւական չէ
համարելով իր բոլոր արած փորները, Արմալի
դիւմում է մի քանի բլրակների 1 արշին կամ 1
արշին 4 վերջին քարերութեամբ, սակայն այ-
տուցից էլ մի ուշադրութեան արժանի բան
չէ գուր գալի, բայց թանկերից և մի ան-
բողջ շարք բլրակներից: Պ. Արմալիանը գրու-
կերպով պատմում էր, ինչպէս թախում էր
իր սիրտը ամեն անգամ, երբ զանազան կաւ
ամաններ էին գուր հանում փոսի միջից: Նա
ասում էր. «Եւ լի մանի պէս եւ ի խորի
փոսում էի բլրակի մաս և շատաւ ձեռն
հանում մէջը, յուսաւով նրա յատակում գտնել
նախկին հին կենտրոն և արեւնոսի նշաններ:
Բայց ապաւս, որ Շիլանի»՝) նման եւս բող-
ւոր չէի: Բլրակները միշտ գործակ էին թ-
նում...»: Կոնս Արմալիի յայտնել է չէ յու-
սանաւորում բոլոր անշարժութիւններից, զեւ
անշարժ մեծ էր մի ամբողջ շարք գերեզմա-
նների և նա ձեռնաւոր է լինում նրանց իր-
գարկութեան: Այդ գերեզմանները գտնվում են
վերք իշխած բլուրից զեղի արեւելք: Մի քանի
նրանցից կազմում են 3/4 արշին խորութեամբ
հատարակ փոսեր, առանց որ և է պատրաստու-
թեան, և՛ ինչպէս երեւում է, զլուրեղ զեղի

*) Ներկայ գորուս յայտնի մտաղեւ և Տրփ-
ղալի շատ հնաթիւնները գտնող:

